

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИ**

**АРГУМЕНТИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ:
«НЕСТАЧА» І «БАЖАННЯ»
У ТЕКСТІ**

**Матеріали
Міжнародної наукової конференції**

(2-3 квітня 2021 року)

Харків – 2021

Лепетюха А. В. СИНОНІМІЧНІ ВИСЛОВЛЕННЯ З НЕДОСТАТНІСТЮ ВИРАЖЕННЯ (на матеріалі французької художньої прози ХХ століття).....	145
Маленко О. О. КОГНІТИВНІ ВИКРИВЛЕННЯ В СУСПІЛЬНІЙ РЕЦЕПЦІЇ ЗНАКОВИХ ПИСЬМЕННИКІВ: ІСТИННЕ/ОБ'ЄКТИВНЕ VS ВИКРИВЛЕНЕ/СУБ'ЄКТИВНЕ	150
Мартиненко Б. В., Стрелець К. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ»	156
Моклиця М. В. ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ВМІСТ АГОНУ: ДРАМАТУРГІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	161
Муслієнко О.В. ТЕКСТ АБСУРДУ ЯК ТЕРИТОРІЯ НЕ/МОЖЛИВИХ СМИСЛІВ	166
Паульс В.О. ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ РЕНЕ ГІЛЯ В ПЕРІОД РОЗКВІТУ СИМВОЛІЗМА: ІДЕЇ ТА РЕАЛІЇ	171
Попова Е.С. ТЕКСТОВАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ В ПРОЗЕ В.К. ЖЕЛЕЗНИКОВА	175
Потніцева Т.Н. АНГЛИЙСКАЯ ЖЕНЩИНА ЭПОХИ ФРАНЦУЗСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ: ПАРАДОКСЫ ПУБЛИЧНОГО И ПРИВАТНОГО	180
Приходько В. С., Петрусенко Н. Ю. ФАНТАСТИКА И РЕАЛЬНОСТЬ В РОМАНЕ МАРКА ЛЕВИ «МЕЖДУ НЕБОМ И ЗЕМЛЕЙ»	185
Проскурин И.А. ЭКСПЛИЦИТНАЯ ПАРАДИГМА «ОТСУТСТВУЮЩЕЕ» И ИМПЛИЦИТНАЯ ПАРАДИГМА «ЖЕЛАЕМОЕ» В СТИХОТВОРЕНИИ М.Ю. ЛЕРМОНТОВА «НЕТ, НЕ ТЕБЯ ТАК ПЫЛКО Я ЛЮБЛЮ...».....	190
Прушковська І. В. БАТЬКІВСЬКА ДЕПРИВАЦІЯ ЯК ПРИЧИНА «НЕСТАЧІ» У ТУРЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ПЛОЩИНІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ А. ХАШІМА ТА ДЖ. ТАРАНДЖИ)	194
Ragachewskaya M. EXPRESSION OF DESIRE IN D.H. LAWRENCE'S SHORT STORIES.....	199
Rogalski Paweł RESZTKI, ŚLADY, FRAGMENTY. TROPY NIEPRZEZROCZYSTEJ WIDMOWOŚCI PAŃSTW W NARRACJACH PODRÓŻNICZYCH WOJCIECHA GÓRECKIEGO	205
Румянцева-Лахтіна О. О. ТРАДИЦІЇ ПАТРІАРХАЛЬНОЇ ТА НУКЛЕАРНОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОШУКИ ГАРМОНІЇ	213

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

Мартиненко Б.В., Стрелець К.В. (Харків)

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4643643>

Abstract

The article is dedicated to psychological principles in “The Tale of Igor's Campaign”. The specific feature of “The Tale” is the reproduction of the psychology of the epic poem's characters, as well as the role of nature in reflection of the author's principles of psychologization. Researchers define the author's style of “The Tale” as dynamic, corresponding to the mental state of the characters. In fact, we see how artistic truth is created through conjecture and imagination. And the images of nature help the artist realistically combine true facts with creative pursuits.

The author also strengthens his artistic and psychological motifs by using the traditions of the national epic poetics, lamentations and belles-lettres of both secular and religious Christian orientation. He subordinates all these assets to a clear patriotic idea.

Keywords: Character's psychology, author's style, psychological principles, poetics, epic.

Прикметною, специфічною особливістю «Слова о полку Ігоревім» є яскраве відтворення психології персонажів цього твору. Характеристики персонажів в ньому виписані лаконічно, але на диво сильно, виразно і різноманітно. Академік Д.С. Лихачов зазначав, що в цьому творі «немає і двох однакових персонажів. Кожен із багаточисленних героїв «Слова» наділений власними рисами (Слово о полку Ігореві, 1985: 12).

Психологічно рельєфно змальовано постать брата новгород-сіверського князя Ігоря Святославича, князя трубчевського і курського Всеволода. Особливої довершеності автор «Слова» досягає у передачі психологічного

стану Всеволода під час вирішальної битви з половцями 11 травня 1185 р. Коли ж раптово перериває опис цієї кривавої січі русичів з половцями власним спомином, то ніби розриває картини баталії «за кадром», при цьому досягаючи психологічного ефекту хронологічної напруженості і масштабності.

В одному з найяскравіших жіночих образів літератури світу того часу – образі дружини князя Ігоря Ярославни – також домінують психологічні тони. Автор «Слова» не тільки «з ласкавою чуйністю відкриває нам душевні переживання... Ярославни, яка плаче за своїм чоловіком» (Д. Лихачов), а й через цей плач-голосіння, звертання-замовляння до стихій і сил природи подає її внутрішній світ напрочуд проникливо, часом в динаміці, глибоких змінах стану душі. Чи не тому цей образ так полонив літераторів впродовж наступних століть?

Автор «Слова о полку Ігоревім» у всій складності передає суперечливі почуття князя київського Святослава, двоюрідного брата Ігоря. Він при звістці про поразку, взяття в полон Ігоря жаліє його, але водночас засуджує за неузгоджений з іншими руськими князями похід.

Безумовно, автор «Слова» не міг оминати з психологічної точки зору головного героя – Ігоря Святославича. Стан новгород-сіверського князя виписано і в час грізної прикмети – сонячного затемнення, яке захопило русичів на самому початку їх походу в районі річки Оскол, і перед битвою, коли Ігор Святославич побачив, що його військо оточене половцями з усіх сторін, «як боромъ» (подібно лісу), і в тяжкі години після поразки князя, коли спливали в пам'яті Ігоря Святославича гіркі спомини-каяття про свої власні провини перед народом під час міжусобних змагань.

Майстерне змалювання психологічного стану новгород-сіверського князя не могло пройти непоміченим для уважних читачів і дослідників «Слова о полку Ігоревім». Так, К.Д. Ушинський в своїй капітальній психолого-педагогічній праці «Педагогічна антропологія. Людина як предмет виховання» у розділі «Страх і сміливість» нагадав для прикладу почування Ігоря Святославича під час сонячного затемнення (Ушинський, 1983: 342).

Для того, щоб засади психологічного наснаження тексту мали вмотивовану прив'язаність до ходу подій, автор зосереджує увагу на природних об'єктах, а також на шумово-світлових діях сил природи, звуковій «мові» птахів і тварин, міфологічних постатях (Карна, Жля, Обида, Див, Даждьбог, Велес), які уособлюють світоглядно-психологічні, релігійні та культурні погляди його сучасників. Весь спектр даного підходу до поетики твору засвідчує наснаження його емоційними засобами з метою свідомого олітературнення розповіді. А взявши до уваги, що автор відтворює хід недавніх подій, які він або сам бачив, або про які чув із розповідей очевидців, з метою повчання сучасникам і нащадкам, то стає зрозумілою потреба акцентування на психологічних засобах образотворення. Фактично ми бачимо, як твориться художня правда за допомогою домислу та уяви. І картини природи допомагають митцеві реалістично об'єднати правдиві факти із творчими пошуками.

Підсилення художності та психологічної умотивованості автор досягає також за допомогою використання традицій поетики дружинного епосу, голосінь і книжної белетристики як світського, так і релігійно-християнського спрямування. Всі ці надбання він підпорядковує чіткій патріотичній ідеї. У розповіді про Ігорів похід автор оцінює його в позиції воїна-аристократа, для якого честь і слава батьківщини – понад усі чесноти. Це рицарська позиція. Дії Ігоря та чернігівських князів не відповідають політиці київського монарха, отже є антинародними. Тому вони повинні бути прилюдно засуджені без підриву особистої честі князів, які взяли участь у поході. Таке подвійне завдання вимагає від автора тонкості в опрацюванні матеріалу, що логічно сприяло глибшому використанню алегоричності. В цьому випадкові найкращим засобом, який допомагав досягти бажаного, ставала природа та традиційне її сприйняття і тлумачення в усній та книжній літературі. Це полегшувало авторові використання суто художніх засобів творення і наснаження тексту такими мотивами, почуттями, які він вважав за доцільні.

Так, розповідаючи про просування об'єднаного війська вглиб Степу, поет звертає увагу, що «яругы имь знаемы». Цим самим він підкреслює самовпевненість князів, переконаних у перемозі завдяки раптовому, й, напевне, невідомому для половців, нападі. Отже, мета походу буде досягнута. Але чи так? Тому автор, вже знаючи кінцевий результат, вдається до ролі митця-судді й розпочинає розгортання психологічно умотивованого художнього відтворення подій. Для цього він переносить картину затемнення сонця на початок «Слова», бо вона стає наріжним каменем у творенні його версії, дає можливість психологічно наснажувати зміст. Природа не тільки віщує поразку, випробовує дух воїнів, але й заставляє Ігоря та інших князів проявити власні рицарські якості. Оскільки похід Ігоря є ризикованим, то природа як дітище Бога, уособлення гармонії та розуму не може бути його помічницею. Вона стає на бік Ігоревих супротивників, а не русичів, що знехтували державними і божими законами, поступивши не по-лицарськи. Протистояння піднесено-тривожного стану воїнів Ігоря і недружелюбної до них природи – це те тло, яке найвиразніше висловлює й розкриває психологічно-художню знахідку автора «Слова».

Зображена природа під час походу та в день першої битви не тільки випробовує дух воїнів, але й почуття реципієнтів, спонукає їх оцінювати почуте. Змальована картина, в якій відтворено епізод, як військо рятується від смерті в болотяній трясовині за допомогою коштовних трофеїв, загострює увагу читача (слухача) на тих тяготах, які доводилося переносити дружинникам, підкреслює важку ціну слави й честі князів. Яскраві кольори захоплених трофеїв-символів влади у половців настільки контрастні до «грязивих міць», наскільки не відповідні між собою рицарська хоробрість Ігоря та його політична короткозорість. Адже завойована віками честь і слава нашого війська, здається, закінчується, бо воно втягнуте у збройне вирішення не загальнодержавних, а егоїстичних потреб. Тому наступні картини збуреної природи, домінування червоних, чорних, синіх барв, що відповідають уяві про

смерть, панування вітру й міфологічних сил як помічників половців, підкреслюють засудження автором походу Ігоря.

Випробувавши силу духу русичів, давши походові належну оцінку, автор показує наслідок, до якого докотилася держава: «Чърна земля подь копыты костью была посѣяна, а кровію поляна, тугою взыдоша по Руской земли!» Тому й стали такими небезпечними й грізними для русичів яри, ріки, озера половецького Степу. А ще минулого року вони були безпорадні перед князем Святославом. Якщо перемогу Святослава оспівували всі порубіжні народи, то Ігореву поразку оплакує вся Русь-Україна. Ця антитеза, підсилена екскурсом у минуле, в якому підкреслена давність сучасної державної хвороби, служить логічним умотивуванням зверненням до всіх князів допомогти державі, Ігореві, об'єднавшись довкола великого київського князя.

Автор чітко розклав акценти, що Бог і великий князь як гарант державної цілісності є представниками порядку в природі, а Ігореві співучасники та хани – хаосу в ній. Тому, вдавшись до барокового протиставлення, він робить спробу довести, що в житті України – Русі настане тоді порядок, коли міцна державна рука, підтримана Богом, переможе силу хаосу. Звідси й повчальне спрямування «Слова». І цілком правильно говорить В. Горський, що його автор «прагне не стільки розповісти про нещасний похід Ігоря, скільки скористатися ним як приводом для повчання про належний спосіб життя» (Горський, 1993: 105-114). Втілити йому цей задум у великій мірі допоміг геніальний поетичний хист, опертий на пошуки засобів психологічного вмотивування дій і вчинків персонажів картинами природи.

Зі сторінок «Слова о полку Ігоревім» нерідко б'ють почуття і самого автора цього твору. Психологічне навантаження несуть на собі вживані ним рефрени «О Русская земле, уже за шеломянем еси!», «за землю Рускую, за рани Игоревы, буюго Святославлича». А в словах «Что ми шумить, что ми звенить давеча рано предь зорями?» хто не побачить, хто не відчує надзвичайних

душевних хвилювань автора «Слова», його болю і переживань перед поразкою Ігоря!

У підсумку зазначимо, що так яскраво виписати психологічні характеристики персонажів «Слова о полку Ігоревім» міг лише сучасник князя Ігоря Святославича, причому безпосередній учасник подій 1185 року. І саме цей психологізм – ще одне вагоме свідчення на користь геніальності «Слова», його появи в далекому XII ст.

Поєднавши в собі дар політика-патріота з даром митця-новатора, автор «Слова», використавши суто художні закони творчості, з літописно-епічного матеріалу зумів створити таке полотно, в якому переплелися громадянськість із душевним як невід'ємні частини красного письменства. Це одна із характерних особливостей «Слова о полку Ігоревім».

Referenses

- Hetmanets, M.F. (2008). Statti pro «Slovo o polku Ihorevim» [Articles about "Words about Igor's regiment"]. Kharkiv: Machulyn [in Ukrainian].
- Horskyi, V.S. (1993). Narysy z istorii filosofskoi kultury Kyivskoi Rusi [Essays on the history of philosophical culture of Kievan Rus]. Kyiv. S. 105-114 [in Ukrainian].
- Likhachev, D.S. (1985). «Slovo o polku Igoreve» i kul'tura ego vremeni ["A word about Igor's regiment" and the culture of his time]. Leningrad: Khudozhestvennaya literatura [in Russian].
- Slovo o polku Igoreve [Words about Igor's regiment]. Moskva, 1985. S. 12 [in Russian].
- Ushynskiy, K.D. (1983). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]. Kyiv [in Ukrainian].

ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ВМІСТ АГОНУ: ДРАМАТУРГІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Моклиця М. В. (Луцьк)

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4643651>

Abstract

The article deals with the need to consider the scenography and stage speech of LesyaUkrainka from a psychoanalytic point of view. It is argued that in modern times, psychoanalytic theory